

ПОСЕРЕДНИЦЬКІ ЗУСИЛЛЯ ІНДІЇ: ЧИ ЗМОЖУТЬ ВОНИ ЗУПИНИТИ ВІЙНУ В УКРАЇНІ?

Олена Борділовська, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Останнім часом індійська дипломатія демонструє децю новий, експериментальний підхід: відійшла від традиційного нейтралітету й докладає активних зусиль у досягненні миру. Дипломатичну позицію Республіки Індія (РІ) варто розглядати в ширшому контексті, зважаючи на червневі зустрічі Н. Моді з лідерами G7 в Італії, його липневий візит до Москви та серпневий візит до Києва, телефонні розмови з Путіним і Байденом – щоб поінформувати їх про результати своєї поїздки до України, а також зустрічі у Сполучених Штатах Америки у вересні та майбутній візит до Росії в жовтні на саміт БРІКС. Багато аналітиків і коментаторів розмірковують щодо спроможності Індії бути посередником в українсько-російських відносинах. Прем'єр-міністр Моді позиціонує себе як миротворця, враховуючи тісні відносини Індії як з Москвою, так і Заходом. Але напевно чи він у найближчий перспективі зможе надати мирний план для України.

Висновки

1. Міжнародна позиція Республіки Індія завжди була незалежною, своєрідною «стратегічною автономією». Індія пропагувала позаблоковість у зовнішніх відносинах і надала безліч «блискучих прикладів».

2. Використання нейтралітету та невтручання, співпраця з різними (навіть з протилежними) сторонами. Саме таке ставлення спостерігалось до «російсько-українського конфлікту», як називають в РІ війну в Україні. Індія послідовно утримується від засудження вторгнення Росії в Україну і навіть не згадує, що це є повномасштабна війна проти незалежної держави. Нью-Делі й сьогодні зберігає та навіть примножує вигідні зв'язки з Москвою в енергетичній сфері. Водночас керівництво Індії послідовно наголошує на важливості принципів поваги до територіальної цілісності та суверенітету націй. Індійська сторона наполягає на дипломатії та діалозі, щоб покласти край війні.

3. Але події останніх місяців довели, що індійська дипломатія зайняла більш проактивну та менш схильну до ризику позицію. Це все ще та сама «стратегічна автономія», але сьогодні вона виходить за межі класичного нейтралітету, яскраво демонструючи готовність відігравати активнішу роль, із залученням обох сторін конфлікту. Н. Моді, втретє обраний прем'єр-міністром Республіки Індія влітку поточного року, свідомо обрав Москву для свого першого закордонного візиту після інавгурації в липні. Крім того, цей офіційний візит відродив традицію

зустрічей лідерів обох країн, яка існувала з 2000 р. і була перервана війною в Україні.

4. У серпні Н. Моді відвідав зону активних бойових дій в Україні, що було сміливою та ризикованою дипломатичною місією. Візит був знаковим оскільки, Київ та деякі західні держави різко відреагували на теплу зустріч у Москві індійського прем'єр-міністра зі своїм «старим другом» В. Путіним. Візит Моді до Москви в липні відбувся через кілька годин після російських бомбардувань, які вбили щонайменше 41 людину в Україні, зокрема в дитячій лікарні в Києві – усе це викликало глобальний резонанс.

5. Візити лідера країни до Москви та Києва, а також пізніші комунікації радника з питань національної безпеки А. Довала з колегами в Санкт-Петербурзі та зустрічі міністра закордонних справ С. Джайшанкара в Саудівській Аравії, Німеччині та Швейцарії аналітики в Індії оцінили як «ще один вдалий приклад збалансованого підходу». Знову висувається теза про широкі можливості для індійської дипломатії в контексті традиційного нейтралітету та стратегічної автономії.

Геополітичне балансування дійсно важливе, враховуючи, що Індія має сильні позиції в обох таборах – як у США та інших країнах-партнерах України, так і в Росії. У Нью-Делі хороші стосунки і з Москвою, і з Києвом, і тут є вікно можливостей. У червні Н. Моді зустрічався з Президентом України В. Зеленським на G7. Індія брала участь у Швейцарській мирній конференції, але не підписала Комюніке через відсутність РФ за столом переговорів. Багатостороння взаємодія з усіма великими державами є центральною для зовнішньополітичної доктрини Індії. Та останні зміни підходів Індії до Центральної Європи явно вийшли за межі звичайного геополітичного балансування, щоб досягти інших важливих цілей. Візити Прем'єр-міністра Н. Моді до Москви, Відня, Варшави та Києва, а також останні зустрічі в Нью-Йорку були зосереджені на так званих «мирних зусиллях Індії». Припущення про рішучість індійського лідера допомогти припинити війну набули популярності. Останні візити Прем'єр-міністра Нарендри Моді та майбутня зустріч із президентом Росії Путіним на саміті БРІКС наступного місяця, а також поїздки радника з питань національної безпеки Аджіта Довала та міністра закордонних справ С. Джайшанкара переконують у цьому.

Оскільки подальша ескалація російсько-українського конфлікту є досить ймовірною, можлива роль Індії в мирних переговорах перебуває в центрі уваги після нещодавньої дипломатичної активності. Той факт, що пан Моді «поінформував» Президента Сполучених Штатів Джозефа Байдена у телефонній розмові про свій візит в Україну, а пан Довал сказав президенту Путіну в кулуарах саміту радників з безпеки БРІКС у Санкт-Петербурзі, що йому доручено «поінформувати» його про візит свого шефа, також чітко свідчить про те, що Республіка Індія взаємодіє з усіма сторонами та активно розвиває свою роль як посередника.

Візити до Польщі та України

У серпні поточного року Н. Моді відвідав Варшаву та Київ. Крім того, що Польща визнана обличчям Нової Європи, ця країна також є східною лінією оборони

НАТО й надважливою ланкою постачання у воєнних зусиллях України. Серпневий візит лідера Індії до Варшави був першим за 41 рік, мав насичений порядок денний, нові угоди у сфері військової співпраці, бізнесу та культури. Польща також була відправною точкою для Моді під час візиту до Києва. Куленепробивним потягом «Rail Force One» прем'єр виїхав з польського Жешува і через 10 годин дістався до Києва. Візит Моді до Москви в липні також відбувся в умовах активної фази війни, але цього разу прем'єр-міністр Індії прибув безпосередньо в зону конфлікту: тривало вторгнення українських військ у російську Курську область і паралельно – безперервні атаки та бомбардування Росії в Україні. Напередодні прибуття Моді до Києва, у столиці України лунали сирени повітряної тривоги. Здавалося, що обидві сторони після 30-ти місяців війни намагалися створити територіальні буфери для зміцнення своїх переговорних позицій на будь-яких майбутніх перемовинах. Така ситуація стала тлом візиту Моді до Києва на День Прапора України, лише за день до святкування Дня Незалежності.

На переговорах з Президентом В. Зеленським Н. Моді зазначив, що Києву та Москві потрібно сісти за стіл переговорів і разом шукати шляхи виходу з цієї кризи. Індійський лідер запевнив Україну, що він особисто «як друг» та його країна – Індія готові відіграти «активну роль у будь-якій спробі рухатися до миру». Зеленського приватно поінформували про липневу розмову Моді з Путіним щодо подальшого перебігу війни. Сторони навіть напрацювали спільну індійсько-українську заяву. Можливо, Зеленський в особистій розмові з Моді критикував Путіна, але він також приберіг свою публічну критику російського лідера для пресконференції після візиту, де звинуватив Путіна в агресивній поведінці. Важливим фактом є те, що Індія дійсно вкотре підкреслила свою відданість принципам суверенітету та територіальної цілісності, що є важливим для неї з огляду на історичні претензії та недавні територіальні вторгнення традиційних суперників – Китаю та Пакистану.

Н. Моді зазначив, щоб припинити наступ Москви, Україні доведеться піти на компроміс щодо деяких речей, але у будь-якому випадку не повинно йтися про передачу українських територій Росії. Артикуляція таких принципів і правил відповідно до Статуту ООН, і водночас неприєднання до західних санкцій чи засудження війни Росії, було послідовною позицією Індії протягом останнього десятиліття, від моменту захоплення Росією Криму в 2014 р.¹

Хоча це, безсумнівно, було метою візиту Моді, подорож до Києва стала не просто геополітичним балансуванням, щоб заспокоїти західних партнерів після зустрічі з Путіним. Фактично, незважаючи на розбіжності, і Росія, і Україна були готові обговорювати конфлікт з Н. Моді в той час, коли лише кілька світових лідерів можуть користуватися такою ж довірою з обох сторін, а Рада Безпеки ООН залишається паралізованою через право вето. Президент Росії В. Путін відкрито підтвердив, що він може довірити роль посередника лише трьом державам світу – Китаю, Бразилії та Індії. **Посередницькі пропозиції Китаю та Бразилії Україна відкинула, і єдиним варіантом для неї залишається Індія.** Крім того, вважається, що Індія як голос так званого Глобального Півдня може зіграти додаткову роль у переконанні інших, незахідних країн, бути більш чіткими щодо розуміння наслідків російсько-української війни. Без сумнівів, візит прем'єр-міністра Індії в Україну був історичним, і миротворчі зусилля посіли в ньому особливе місце.

¹ Див.: URL: <https://www.orfonline.org/expert-speak/india-s-peacemaking-will-it-work>

Візиту прем'єр-міністра Моді до Польщі та України вже визнані поворотним моментом для зовнішньої політики Індії, оскільки зосереджується увага на Центральній і Східній Європі².

Наступні кроки зроблено радником з питань національної безпеки Аджітом Довалом і міністром закордонних справ С. Джайшанкар, коли вони відвідували різні країни та передавали повідомлення від однієї сторони конфлікту до іншої. Пізніше, перебуваючи в США, С. Джайшанкар відкрито заявив, що Індія збирається відігравати активнішу роль у припиненні війни в Україні. Він підтвердив також, що Індія братиме участь у наступному саміті миру, але наполягав також на участі в ньому Росії.

Візит у США

У вересні 2024 р. Н. Моді вчетверте відвідав заходи Генеральної Асамблеї ООН у США під час так званого тижня високого рівня (індійський лідер брав участь у заходах у 2014 р., 2019 р. та 2021 р.). Програма була дуже насиченою: 21 вересня – проведення саміту лідерів формату Quad (Чотиристоронній діалог з питань безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні між Австралією, Індією, США та Японією) та деякі двосторонні зустрічі; 22 вересня – взаємодія з індійською діаспорою та круглий стіл з керівниками технологічних компаній для обговорення інвестиційних проєктів; 23 вересня – виступ на Саміті майбутнього в Генеральній Асамблеї ООН та перемовини з важливими партнерами. Н. Моді також зустрівся з Президентом України В. Зеленським³.

Зустріч у форматі Quad у суботу, 21 вересня, стала початком дискусій у США. Напередодні «прощального саміту» в рідному місті Делавері Президент США Джо Байден зустрівся з лідерами Японії, Індії та Австралії, щоб обговорити виклики, які ставить перед їхніми країнами зростання Китаю. Переговори у Вілмінгтоні свідчать про те, що Дж. Байден надає групі Четвірки величезного значення – передусім для стримування Пекіну. Дж. Байден особисто зустрівся з Прем'єр-міністром Японії Фуміо Кішидою та Прем'єр-міністром Індії Нарендром Моді у своєму власному будинку – приватно, в теплій домашній атмосфері.

«Хоча нові виклики прийдуть, світ зміниться, але Четвірка залишиться», – сказав Байден лідерам у своєму публічному виступі. «Наше послання полягає в тому, що Quad залишиться», – сказав також Моді, який наступного року має провести саміт Quad в Індії. У спільній заяві після саміту чотири лідери прямо не згадали про Китай, лідери засудили «примусові та залякуючі маневри» в Південно-Китайському морі, але не сказали, чії саме маневри. Також було оголошено про Морську ініціативу з навчання в Індо-Тихоокеанському регіоні (MAITRI), щоб навчити партнерів по Quad «моніторингу та безпеки своїх вод, дотримання своїх законів і стримування протиправної поведінки». У 2025 р. саме в Індії відбудеться перший семінар MAITRI⁴.

Безумовно, індійсько-тихоокеанська безпека залишається одним із основних напрямів індійської дипломатії, однак у центрі дискусій були й інші глобальні та регіональні питання, одне з яких – можливе мирне врегулювання в Україні. Наголошено, що Індія прагне консолідувати всі попередні кроки щодо

² Див.: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=USJvUd9Gos0>

³ Див.: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Smwz6ocNBfE>

⁴ Див.: URL: https://www.thehindu.com/news/international/quad-launches-maritime-and-health-initiatives-adopts-strong-language-on-aggression/article68669956.ece?cx_testId=81&cx_testVariant=cx_1&cx_artPos=2&cx_experienceId=EXPO56ZD YSGX&cx_experienceActionId=showRecommendations7EV8PP8TM51R64#cxrecs_s

майбутнього посилення двосторонніх відносин зі США до «стратегічної висоти», але також працюватиме над мирним вирішенням будь-яких конфліктів, зокрема у Газі та Україні. Обидва напрями доповнюють один одного і в такому поєднанні добре слугують національним інтересам Індії.

Також 23 вересня, на прохання української сторони, Н. Моді зустрівся з Президентом України В. Зеленським в останній день його візиту до США. За словами держсекретаря міністерства закордонних справ Вікрама Місрі, центром розмови були мирні зусилля. Інформуєчи журналістів у понеділок про результати зустрічі, пан Місрі зазначив, що цього разу не обговорювали закупівлю Індією російської нафти. Звертаючись до цієї теми минулого місяця В. Зеленський сказав індійським журналістам у Києві, що якщо індійці «змінять своє ставлення» до Росії, війна закінчиться⁵.

Чи матиме успіх посередництво Індії?

Після візиту Н. Моді до Києва активізувалися спекуляції щодо спроможності Індії бути справжнім миротворцем в українсько-російських відносинах. Нині це питання стало предметом дискусій, як в кабінетах політиків, так і в спостереженнях аналітиків. «Є багато міркувань, але на нас точно чекає ще довгий шлях, – зауважив М. Джоші, один із провідних експертів дослідницького центру Observer Research Foundation (ORF). – Нинішня ситуація в Україні не свідчить про те, що якесь серйозне посередництво зараз може спрацювати. Єдиною державою впливу в цьому випадку є США, і було дуже важливо ознайомити партнерів з позицією Індії, яка відрізняється від трьох інших держав Четвірки, а також почути рефлексію Н. Моді після зустрічей з двома лідерами, Путіним та Зеленським», – сказав він⁶.

Три основні варіанти посередництва Індії

1. Індія готова передавати послання між президентами Росії та України (як це було у випадку із Туреччиною щодо відновлення Чорноморської зернової ініціативи) і хотіла б продовжити таку місію.

2. Індія може відігравати більшу роль і мати власну мирну пропозицію (відмінну від російської, української та китайсько-бразильської).

3. Індія виступатиме активним посередником і навіть може прийняти наступний саміт миру, куди повинні бути запрошені як Росія, так і Україна.

Останній варіант має чітку передумову щодо участі в переговорах обох сторін, і це є постійним баченням Індії, яка має так званий **принцип чотирьох пунктів** щодо вирішення російсько-українського конфлікту. Під час нещодавнього візиту до Німеччини міністр закордонних справ Індії С. Джайшанкар ознайомив присутніх з цим принципом:

1. Зараз не час для війни.

2. Не може бути знайдене рішення на полі бою – необхідні діалог і дипломатія.

3. Росія має бути присутня за столом переговорів.

⁵ Див.: URL: <https://www.thehindu.com/news/national/pm-modi-meets-ukrainian-president-zelensky-reaffirms-indias-support-for-peaceful-resolution-of-conflict/article68676256.ece>

⁶ Див.: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Smwz6ocNBfE>

4. Індія стурбована наслідками війни та готова всіляко підтримувати мир⁷.

Сподівання покладаються на те, що Індія єдина спроможна достовірно представити себе як нейтральну сторону, якій можуть довіряти як Росія, так і Україна, а також перебуває в хороших стосунках із Заходом, інтереси якого також варто брати до уваги. С. Хайдер, редактор міжнародних новин індійської газети «The Hindu», стверджує: «Якщо Нью-Делі все-таки вирішить виступити посередником, прем'єр-міністр Моді та його дипломати мають збільшити свої зусилля. Ставиться завдання узгоджувати свої кроки з США та Сполученим Королівством, які погрожують підтримати українські авіаудари по Росії; та РФ, яка має свої погрози до країн НАТО»⁸.

Коли Н. Моді відвідав Україну і провів переговори з В. Зеленським, аналітики відзначили, що це відповідає традиційному позаблоковому підходу Індії до геополітики. Індія вже надіслала в Україну 17 партій гуманітарної допомоги, але не змогла надати зброю та боєприпаси. Відповідно, Індія спростувала повідомлення, в якому стверджувалося, що її уряд не зміг перешкодити європейським покупцям передавати в Україну артилерійські снаряди індійського виробництва.

У спеціальній статті Reuters, опублікованій нещодавно, стверджувалося, що артилерійські снаряди, продані індійськими виробниками зброї, були перенаправлені європейськими клієнтами в Україну. У звіті стверджувалося, що передача боєприпасів триває більше року, а Делі не вживає жодних заходів щоб припинити це, незважаючи на неодноразові протести з боку Москви. Міністерство закордонних справ Індії назвало звіт «спекулятивним», що «вводить в оману». Боєприпаси, які використовуються Україною, це, за оцінками, менше 1 % від загальної кількості зброї, імпортованої Києвом з початку війни в 2022 р. Припускається, що Італія та Чехія є єдиними європейськими країнами, які надсилають індійські боєприпаси в Україну⁹.

Перспективи на майбутнє

Місце Індії у миротворчих зусиллях щодо російсько-української війни поки що є досить скромним, попри ознаки того, що Нью-Делі взаємодіє з усіма сторонами та намагається розвивати свою роль співрозмовника. Позиція Індії може бути більшою за «листоношу», але ще не зрозуміло, чи зможе вона перетворитися на справжнього миротворця через наявні «якщо, або, але»¹⁰. Індія вже розпочала мирний процес, поінформувавши обидві ворогуючі сторони про взаємні застереження, але є деякі перешкоди на шляху до успіху її посередницьких зусиль.

1. Індія запізнилася з тим, щоб стати частиною цього мирного процесу, наразі вже існує низка інших діалогових треків.

2. Індія не підписала Бургенштокську мирну декларацію.

⁷ Див.: URL: <https://www.thehindu.com/news/national/the-view-from-india-newsletter-india-and-the-russia-ukraine-conflict-postbox-or-peacemaker/article68647361.ece>

⁸ Див.: URL: https://www.thehindu.com/news/international/watch-russia-ukraine-conflict-can-india-be-a-peacemaker/article68638556.ece?cx_testId=81&cx_testVariant=cx_1&cx_artPos=2&cx_experienceId=EXPO56ZDYSGX&cx_experienceActionId=showRecommendations7EV8PP8TM51R64#cxrecs_s

⁹ Див.: URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c2dpkkn5o>

¹⁰ Див.: URL: https://www.thehindu.com/opinion/lead/indias-place-in-russia-ukraine-peace-making/article68660908.ece?cx_testId=81&cx_testVariant=cx_1&cx_artPos=1&cx_experienceId=EXPO56ZDYSGX&cx_experienceActionId=showRecommendations7EV8PP8TM51R64#cxrecs_s

3. Багато спостерігачів вважають: незважаючи на те, що Індія завжди залишалася нейтральною, насправді вона має набагато тісніші двосторонні зв'язки з Росією.

4. Історично склалося так, що Індія має дуже скромний власний досвід посередництва, більше того, Індія відхиляла будь-які пропозиції посередництва щодо спірної проблеми Кашміру.

5. Нарешті, поточний стан російсько-української війни дуже далекий від миру та, здається, навіть загострюється (з українським наступом у Курській області та зміною російської ядерної доктрини, нещодавно оприлюдненій Путіним).

Політичні дискусії свідчать, що індійська дипломатія скористалася шансом щодо активізації своєї міжнародної діяльності для поліпшення іміджу *Вішавамітру* – «всесвітнього друга». Діалог і комунікація – найкращий інструмент, і тому Н. Моді в серпні поінформував В. Зеленського про те, що він обговорював з В. Путіним у липні. Так само росіяни отримали детальний аналіз розмови Н. Моді з В. Зеленським – Моді особисто зателефонував Путіну після свого візиту в Київ. Проте спочатку після повернення з України він поспілкувався з президентом Дж. Байденом, ключовим партнером. «Ці розмови разом складають багатообіцяючу миротворчу спробу, навіть якщо вони мало вплинули на поточний стан дій у війні, що загострюється. Десь у щасливішому майбутньому Індія могла б надати нейтральну платформу для мирного діалогу для всіх зацікавлених сторін... Час буде важко передбачити; можливо, доведеться чекати на вибори у США в листопаді, а тоді вже – на ендшпіль конфлікту», – зазначив експерт з ORF А. Бісарія¹¹.

Той факт, що прем'єр-міністр Моді та його головні чиновники Довал і Джайшанкар докладають дипломатичних зусиль, про які йшлося вище, є ознакою класичної виваженої позиції Індії, яка просто активізувалася. Жодних принципових змін очікувати не варто. Республіка Індія багато років наполягала на тому, що нейтралітет є найефективнішим інструментом захисту її національних інтересів. Позаблоковий підхід країни в геополітиці надійно служив їй протягом десятиліть, тому немає жодних ознак, що нині він зміниться. Питання в тому, як така позиція може допомогти вирішенню конфліктів і припиненню війни, зокрема в Україні. Зберігаючи вигідну співпрацю з Росією, Індія хоче також конструктивних відносин із Заходом, особливо США, і намагається не засмучувати свого ключового партнера. Індія також потребує взаємодії із Заходом, оскільки Китай – її азіатський суперник, а Москва останнім часом налагодила тісні стосунки з Пекіном. Захід зацікавлений у підтримці України, тому Індія пропонує себе як посередника.

¹¹ Див.: URL: <https://www.orfonline.org/expert-speak/india-s-peacemaking-will-it-work>